

Posudek oponenta

JUDr. Ivana BLÁHOVÁ

REKODIFIKACE TRESTNÍHO PRÁVA PROCESNÍHO V LETECH 1948 – 1950

Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Studijní obor: Právní dějiny a římské právo

Školitel: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Praha, 2016, 276 s. + Přílohy

Práce kolegyně JUDr. Ivany Bláhové je věnována procesu přípravy rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 až 1950. Jak autorka konstatovala v úvodní části, představující téma práce jako aktuální předmět ke zkoumání, jde o neprobádanou oblast „*zahalenou rouškou nepoznaného*“ a pravidelně spojovanou především s politickými procesy padesátých let.

Vlastní text posuzované práce se podrobně člení do devíti částí, doplněných základními požadovanými náležitostmi a dalšími doplňkovými částmi (Shrnutí, Summary, Přehled citované a použité literatury a dalších zdrojů, Seznam zkratk, Anotace česky a anglicky, Klíčová slova, tabulky přímo v textu). Jako přílohy práci doplňují schéma organizace orgánů Ministerstva spravedlnosti podílejících se na rekodifikaci trestního práva a časová osa přípravy trestního řádu.

V úvodní části (Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 – 1950 jako aktuální téma), plnící roli úvodu, autorka formulovala cíl svého snažení a nastínila strukturu práce. U vytýčení cíle se musím pozastavit. Na s. 7 se konstatuje, že cílem práce je „*analýza a zhodnocení rekodifikačních prací v oblasti trestního práva v období právníké dvouletky*“. Ve formulaci z následující strany, je cílem „*přiblížení průběhu legislativních prací na novém trestním řádu, ..., a prokázání skutečnosti, že procesní kodex byl komunistickým režimem vnímán jako jeden ze stěžejních právních předpisů a že této vysoké důležitosti proto odpovídal i postup legislativních prací*“. Na s. 19 (už v následující části) pak za „*účel této práce*“ autorka označila „*komplexní zpracování přípravy trestního řádu z dostupných archívních materiálů nejen s použitím deskriptivní metody, ale i kritické analýzy jednotlivých archívních dokumentů a dobové literatury, která se váže k danému tématu*“. Výchozí úvahy, resp. jejich písemné vyjádření, si zasloužily lepší promyšlení. Dvě formulace cílů nejsou totožné, ani se navzájem nedoplňují, ale z části se překrývají; a do „*účelu*“ práce se také promítá její cíl. Jinak lze s autorkou plně souhlasit, že rekodifikace trestního řádu z let 1948 až 1950 je tématem, které si zaslouhuje pozornost, a že v budoucnu by se předmětem zájmu měla stát aplikace trestního řádu v „*běžné*“ praxi.

V druhé části se autorka věnovala současnému stavu výzkumu právníké dvouletky, pramenům a literatuře. V souvislosti s výzkumem uvedla, že podkladem pro práci byla její aktivní účast na několika projektech s příbuznou problematikou. To především potvrzuje skutečnost, že se autorka této problematice věnuje soustavně a již delší dobu, na druhou stranu je to bohužel poznat i z vlastní práce, když jednotlivé pasáže na sebe někdy zcela nenavazují. Jsou spojeny spíše mechanicky (třeba zcela obecně pojatý výklad o právníké dvouletce, aniž by se aspoň nějak naznačilo, že právě trestní řád bude jádrem celé práce, nebo se tu konstatuje, že nedostatky předpisů z právníké dvouletky vedly k rekodifikační vlně

v první polovině šedesátých let, aniž by se připomenulo, že trestní řád byl nahrazen novým již v roce 1956). I výklad o legislativních pravidlech by do kontextu lépe zapadl, kdyby byl přímo propojen s přípravou trestního řádu.

Z jednotlivostí:

Jen podotýkám, že autorem učebnice českých právních dějin z nakladatelství A. Čeňka nejsem sám, ale mám spoluautory (poznámka č. 34 na s. 17 a d.).

Třetí část plní roli historického úvodu a je stručným pohledem na trestní právo procesní před rokem 1950. Autorka tu přehledně představila rakouský trestní řád z roku 1873 a důležité předpisy, které jej v následujících letech měnily a doplňovaly.

Z jednotlivostí:

Je to asi mé subjektivní vidění, protože se to celkem běžně děje, ale zákon bych neoznačoval jako normu (protože sám právní normy obsahuje; s. 20).

Proč „Naproti tomu ...“ na s. 21?

Pro čtenáře by bylo „komfortnější“, kdyby autorka uvedla, že se za vyhláškou ministra vnitra č. 30/1945 Sb. II. o obnovení právního pořádku skrývá stejnojmenný ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Ú. v. čsl. (s. 26). A v duchu tohoto předpisu by bylo lépe napsat, že vládní nařízení č. 41/1944 Sb. bylo i nadále použitelné, nikoliv „*platné*“ (byť to v realitě prakticky znamenalo totéž, co *platné*).

Vím, co asi měla autorka na mysli, ale spojení „*politický vliv orgánů činných v trestním řízení na trestní řízení*“, které lze vypreparovat z autorčina textu na s. 27, mi smysl nedává.

Kolegyně věnovala pozornost aktivitám kolem trestního řádu z roku 1947. Nad touto problematikou se vznáší otázka, kterou si autorka nepoložila. Uvedla totiž, že ministerstvo spravedlnosti vycházelo z výsledků meziválečného připomínkového řízení a porad z roku 1928 (M. M.: nebo je jen převzalo). Avšak meziválečné práce na textu trestního řádu neskončily v roce 1928, ale pokračovaly i v následujících letech. Otázka tedy zní: proč se neopřeli o výsledky osnovy trestního řádu z druhé poloviny třicátých let? Autorka napsala, že se osnova z třicátých let v archívních materiálech nezachovala. To však důvodem určitě nebude. Navíc si o tom – ovšem bez důkazu – dovolím pochybovat. Pokud vím, materiály z přípravy prvorepublikových unifikačních zákoníků se dochovaly poměrně dobře. Navíc osnova směřovala do připomínkového řízení, takže pokud není v archívu Ministerstva spravedlnosti, jistě se bude dát najít jinde.

Na s. 32 naprosto nerozumím výkladu z předposledního odstavce, kde se popisuje plánovaný postup při přípravě unifikovaného trestního řádu v roce 1925 a končí konstatováním: „*Nelze než dodat, že výsledkem tohoto postupu se stala tzv. profesorská osnova*“.

Na s. 33 je zmínka o projednávání staršího návrhu prof. Storcha („*Strocha*“). Zda jde o tentýž návrh, který je vzpomenut na s. 31, může čtenář jen spekulovat.

Na s. 34 autorka napsala, že „*usnesené elaboráty*“, tedy elaboráty předtím projednávané komisí označenou na s. 33 jako „*komise praktiků*“, hodlalo ministerstvo spravedlnosti v květnu 1926 předložit „*své komisi praktiků*“. Proč? Nebo to byli jiní praktici?

Na s. 35 autorka z citace „*výsledky jednání o této osnově ...*“, vyvodila neadekvátní závěr.

Nerozumím konstatování o tom, že porada z ledna 1948 probíhala v době, kdy už „*národní fronta přebírá práci na přípravě nové československé ústavy*“ (s. 47).

Co znamená „*omezení kompetence laického prvku*“ (?; s. 48)

Opravdu byl zápis ze schůzky na pověření spravedlnosti sepsán až 27. února (s. 49), když se schůzka konala 23. – 24. ledna 1948 (s. 47)?

O obsahu čtvrté části (Právníká dvouletka) jsem se již zmínil. Trochu vyčnává tím, že tak, jak je napsána, by mohla být součástí kterékoliv jiné práce, dotýkající se právníkové dvouletky. A něco podobného lze říci i o následující kapitole (Legislativní pravidla). Určitě stálo za to více se zamyslet, jak je vkomponovat do řešené problematiky. Zpracovány jsou však kvalitně. Jen si ještě dovoluji podotknout, že v rámci právníkové dvouletky se na Ministerstvu sociální péče a pak na Ústřední radě odborů připravoval též pracovněprávní zákoník („*Kodex práce*“), leč z ekonomických a na to se vážících politických důvodů připraven nebyl. A z koncepčního pohledu mi přijde zvláštní, že autorka stručně charakterizovala jednotlivé přijaté kodifikace, jen trestní řád správní, který – podle názvu a určení – má k trestnímu řádu blízko, pominula (s. 67).

Z jednotlivostí:

Konstatování, že „*reforma rodinného práva ... do určité míry přinášela do československého práva polskou právní úpravu*“ (s. 65), není tím podstatným, co by charakterizovalo zákon o právu rodinném. Připravoval se sice s polskými legislativci, ale nic zásadního a pro naše právo cizího z polské právní úpravy nepřinášel. Jako jinde dominoval sovětský vzor.

Autorka píše (s. 67), že podle trestního zákona správního bylo možné uložit trest odnětí svobody na šest měsíců. K tomu podotýkám, že podle § 12 to mohly být až dva roky strávené v táboře nucených prací.

Na s. 79 (a pak i na s. 243) se v souvislosti s právníkou dvouletkou připomíná legislativní plán, jako by to bylo něco nového, co přineslo až pounorové období.

Jádrem práce jsou nesporně následující části šestá až osmá. V první z nich se autorka pokusila zrekonstruovat přípravu trestního řádu. Uspořádala ji proto v zásadě chronologicky. Je to nejrozsáhlejší část práce (téměř sto stran) a je za ní spousta práce v archívu, konkrétně v Národním archívu v Praze a ve Slovenském národním archívu v Bratislavě. Přes velké úsilí se autorce nepodařilo celou přípravu trestního řádu zdokumentovat, což je bohužel občas úděl všech nás, kteří rádi v archívech dýcháme prach ze starých papírů. Její úsilí při hledání a pořádání jednotlivých přípravných materiálů je třeba (i přesto) velmi ocenit. K jednomu momentu jejího archívního bádání však výhradu mám (bohužel opět bez přímého důkazu). Autorce v jejím výzkumu citelně chyběla osnova z června 1950, rozeslaná do připomínkového řízení. Uvedla to na straně 175 a vrátila se k tomu v závěru. Když to pro zkoumání geneze trestního řádu je tak významný dokument, domnívám se, že by zase, podobně jako u osnovy z třicátých let, stálo za to hledat v jiných archívech či archívních fondech. Jsem přesvědčen, že by se u některé z oslovených institucí dal dohledat.

Z jednotlivostí:

Z toho, že některé osoby byly zařazeny jako členové subkomise připravující určitou pasáž trestního zákona, nelze automaticky vyvozovat, že „*jejich odborný profil je předurčoval k práci na kodexu trestního práva hmotného*“ (s. 115); v souvislosti s tím autorka píše, že se nepodařilo tyto osoby ztotožnit, přitom dr. Lepšík byl poměrně známým autorem.

„*Dosavadní rakouský i maďarský právní řád*“ (s. 134)?

Na s. 137 nerozumím námitce, že „*instituty poškozeného, soukromého účastníka, podezřelého, obviněného a obžalovaného, vyloučení a odmítání soudců a prokurátorů, vyhledávání a vyšetřování, ... jsou různé instituty rakouského, resp. českého trestního práva, nikoliv různé instituty v českém a slovenském trestním řádu*“. To je sice pravda, ale

autor textu, k němuž se námitka vztahuje, podle mne chtěl jen říci, že *instituty poškozeného, soukromého účastníka, podezřelého, obviněného a obžalovaného, vyloučení a odmítání soudců a prokurátorů, vyhledávání a vyšetřování*“ jsou upravené jinak v právu platném v českých zemích a jinak na Slovensku.

Na s. 168 až 169 mi připadá nelogické, že by v březnu schválil znění osnovy ÚV KSČ a teprve pak ji projednalo a schválilo Předsednictvo (a z následného textu navíc plyne, že se ještě doplňovala). Celé je to trochu zmatené, protože dál se píše, že návrh trestního řádu byl zařazen na program schůze (z návaznosti textu jednoznačně plyne, že má jít o schůzi předsednictva), nicméně dál se dočteme, že podle zápisu ze schůze se ještě měly zpracovat některé jednotlivosti a konečný text měl být předložen „*sekretariátu, jinak předsednictvu*“. Nakonec autorka uvádí, že se zápis ze schůze nedochoval. Psala stále o jedné a téže schůzi, případně o jednom a tomtéž předsednictvu?

Na s. 169 autorka uvedla své zjištění, že slovenské soudy a prokuratury v rámci vnitřního připomínkového řízení zaslaly přes tisíc připomínek. V poznámce napsala, že připomínky českých soudů a prokuratur se nepodařilo dohledat, nicméně dovozuje, že českých připomínek bylo „*znatelně méně*“. Kdo tedy podal ty další připomínky do počtu 3100 připomínek, které podle jejího údaje na téže straně od soudů a prokuratur v rámci vnitřního připomínkového řízení obdrželo ministerstvo spravedlnosti?

Na s. 188 autorka konstatovala, že se v textu trestního řádu z roku 1950 neobjevila formulace „*stěžejních zásad trestního řízení*“, nicméně o deset stran dále (na s. 198) se dočteme, že v první hlavě „*byly stanoveny i některé hlavní zásady trestního řízení*“. Hlavní zásady tedy nejsou stěžejní, resp. stěžejní zásady nepatří mezi hlavní, případně formulace zásad není totéž, co jejich stanovení? Tedy – nejsou ta dvě tvrzení v rozporu?

Jazykovým výkladem věty „*Absence zásady presumpce nevinny se stala jedním z nejkritizovanějších nedostatků trestního řádu 1950 a stala se součástí zákonného textu trestního řádu z roku 1956*“ (s. 196) dojdeme k závěru, že trestní řád z roku 1956 uzákonil „*absenci zásady presumpce*“.

Další poměrně obsáhlá část (sedmá), patřící k jádru práce, je zaměřená na výklad jednotlivých ustanovení trestního řádu z roku 1950. Autorka tu proto zvolila převážně dogmatický výklad a kritiku pojetí zákoníku i jeho jednotlivých ustanovení. Vedle vlastního textu se opřela především o důvodovou zprávu. Ve vnitřním členění této části proto respektovala systematiku trestního řádu.

Z jednotlivostí:

Čím byla „*Bayerova komise*“, zmíněná na s. 204?

Autorka kritizovala ustanovení § 77 trestního řádu („*Doví-li se prokurátor o trestném činu, koná vyšetřování, pokud věc již není dostatečně vysvětlena*“; s. 205). Jak by podle autorky měla znít správná formulace? Jak by dobovou praxi změnila formulace z našeho platného trestního řádu?

V odkazu č. 443 na s. 209 se autorka omylem (překlepem?) dovolává textu, který je věnován novelizaci trestního řádu z roku 1961 z roku 1969, tedy k problematice, která s popisovanými skutečnostmi nesouvisí.

Na s. 212 podle mého názoru dala kolegyně jiný smysl konstatování důvodové zprávy, že prokurátor není jen úředníkem, který koná na základě trestního oznámení bezpečnostních orgánů, a následně z toho vyvozovala neadekvátní závěry.

Osmá kapitola sleduje osudy trestního řádu do jeho nahrazení trestním řádem z roku 1956. Cenné je upozornění na dost přehlíženou novelu trestního řádu z roku 1952. Nový procesní předpis také stručně charakterizuje. Opět tu jde především o dogmatický výklad a kritiku právní úpravy.

Z jednotlivostí:

Nekonzistentní je podle mne přístup autorky k porovnání účinnosti občanského zákoníku z roku 1950 a trestního řádu z téhož roku (též na s. 228): u občanského zákoníku se zaměřila na to, kdy přestalo platit jeho poslední ustanovení (1. ledna 1992), přestože zákoník byl s výjimkou snad dvou či tří ustanovení zrušen už v roce 1964, zatímco u trestního řádu akcentovala právě zrušení podstatné části textu v roce 1956 a jen zmínila, že dílčí ustanovení platila i nadále (do roku 1961). K porovnání tu tedy vedle sebe postavila data, vážící se k různým momentům: rok 1991 (zrušení posledního ustanovení OZ) a rok 1956 (zrušení podstatné části textu TR).

Autorka na s. 235 poněkud nesrozumitelně interpretovala smysl novelizované podoby § 279 trestního řádu z roku 1950 („*Odsouzený, u něhož jsou jinak splněny podmínky pro podmíněné propuštění, může být umístěn na dobu zbytku trestu v přechodném ústavu, jestliže by jeho podmíněné propuštění odporovalo účelu trestu; ...*“). Podle autorky „*jestliže někteří odsouzení z přelomu 40. a 50. let již splňovali podmínky podmíněného propuštění, umožnila novela trestního řádu převést je do jiného nápravného zařízení s tím, že by narušovali generální prevenci*“. Z toho není zcela zřejmý důvod, proč neměli být propuštěni (slovy důvodové zprávy: „*jejich propuštění by mohlo být nepříznivě posuzováno v prostředí, do něhož by se vrátili*“, což je ona generální prevence), zejména však neměli být zařazováni „*do jiného nápravného zařízení*“ (tedy jakéhokoliv jiného nápravného zařízení), ale konkrétně do některého z přechodných ústavů, jak se nově označovaly tábory nucené práce.

Výklad o dalších osudech trestního řádu z roku 1950 končí na s. 238 konstatováním, že jeho poslední dílčí účinná ustanovení zrušil zákon č. 62/1961 Sb., nikoliv až nový trestní řád z roku 1961. Větší informační hodnotu by to sdělení mělo, kdyby autorka napsala, čeho se tato ustanovení týkala (soudců z lidu u vojenských soudců a vojenských soudců z lidu).

V Závěru (s. 252) autorka v koncentrované podobě přehledně shrnula podstatné vývody své práce. Přestože jejím cílem nebyla detailní analýza aplikační praxe trestního řádu a v textu se jí skutečně nevěnovala, v závěru Závěru se do jejího hodnocení pustila. I když chápu, že jí to k úplnému obrazu zkoumané problematiky chybělo, vybočuje to z rámce toho, čemu se v disertaci věnovala.

Z jednotlivostí:

Citát na konci s. 241 se neváže k rekodifikaci ze začátku šedesátých let, s níž je v textu spojen, ale jen k dílčím novelám předpisů z právnické dvouletky.

Posuzovaná práce dokazuje, že autorka má předpoklady pro vědeckou práci. Její disertace splňuje požadované nároky, proto ji doporučuji, aby se po úspěšné obhajobě stala podkladem pro udělení titulu

philosophiae doctor (Ph.D.)